

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“ по направление

2.1. Филология (Славянски езици. Съвременен руски език – синтаксис),

обявен в ДВ, бр. 14 от 19.02.2016 г.

Рецензент: доц. д-р Силвия Атанасова Петкова,
Катедра по руски език, ФСлФ, СУ „Св. Климент Охридски“

В конкурса за професор, обявен за нуждите на Катедрата по руски език във Факултета по славянски филологии на СУ, единствен кандидат е доц. д-р Алла Анатолиевна Градинарова.

Прегледът на документацията, предоставена на Научното жури, показва, че тя напълно отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Академичната биография на доц. д-р Алла Градинарова е достойна за участие в конкурс за професор. След като завършва с отличие специалност *Руски език и литература* в Мордовския държавен университет „Н.П. Огарьов“ през 1978 г., Алла Градинарова е приета като редовен аспирант в Московския областен педагогически институт. Неин научен ръководител е известният руски славист проф. Н.А. Кондрашов. През 1981 г. А. Градинарова защитава дисертация на тема *Езикът на А.Т. Болотов (лексика и синтаксис)* и придобива образователната и научна степен „доктор“ (кандидат на филологическите науки). Успешната ѝ преподавателска кариера бележи началото си през същата година, когато тя е назначена за асистент в Катедрата по руски език на Мордовския държавен педагогически институт „М.Е. Евсевиев“, гр. Саранск. От 1984 г. до настоящия момент Алла Градинарова работи на постоянен трудов договор в СУ „Св. Климент Охридски“ като преподавател в Катедрата по руски език на Факултета по славянски филологии. От 1996 г. тя е доцент по руски език, а от 2002 г. е титуляр на задължителните лекционни курсове по *Съвременен руски език. Синтаксис* (в бакалавърската програма на специалност *Руска филология*) и *Съпоставителен синтаксис* (в магистърска програма „Език. Култура. Превод“). През целия си 32-годишен стаж в СУ доц. Алла Градинарова не се откъсва и от практиката на преподаване на руския език. Тя е основен преподавател по учебната дисциплината *Практически руски език* (граматика, пунктуация и писмена реч) за студентите русисти от III и IV курс, което намира израз в приложната насоченост на част от нейните

трудовете. Водила е също така избираеми лекционни курсове по *Генеративна граматика* и *Семантичен синтаксис*. Като колега на доц. д-р А. Градинарова бих искала да изтъкна, че по мнението на студентите тя е блестящ, ерудиран преподавател, който съумява да поднесе на аудиторията си голям обем от знания по интересен, новаторски и същевременно достъпен начин.

А. Градинарова е участвала в няколко научно-изследователски проекта. Специално внимание заслужава нейната активна и неуморна редакторска дейност. Тя е дългогодишен редактор на списание „Болгарская русистика“ и издател на онлайн версията му (2003 – 2011). През 2003 г. доц. д-р Алла Градинарова създава заедно с д-р Йован Айдукович (Белград) академичния интернет портал „Балканская русистика“. В продължение на осем години тя отдава много време и енергия на поддържането на този портал, завоювал изключителна популярност сред изследователите на руския език. Важен аспект от професионалните занимания на доц. Алла Градинарова е работата ѝ като редактор и мениджър на авторитетното международно списание за теоретична и приложна лингвистика „Acta Linguistica“, което от 2007 г. насам предоставя трибуна на стотици езиковеди от цял свят. Наред с това тя е редактор и съставител на множество специализирани филологически сборници, както и рецензент на трудове на свои колеги.

Научната продукция, с която А. Градинарова участва в конкурса, я представя като изследовател със сериозни постижения в лингвистиката. След хабилитацията си през 1996 г. тя е написала 3 монографии, 3 учебника (2 от които в съавторство) и 62 статии и студии, отпечатани в реномирани научни списания и сборници. Тематиката на публикациите ѝ обхваща синтактичната семантика, съпоставителния синтаксис, езиковата типология и проблемите на руската пунктуация в съпоставка с българската.

Централно място сред трудовете на доц. Алла Градинарова заема монографията *Синтаксическая система болгарского языка на фоне русского*. Тя е написана в съавторство с проф. Елена Иванова от Санктпетербургския държавен университет и е издадена през 2015 г. от престижното московско издателство „Языки славянской культуры“. Тази книга съчетава най-новите и традиционните концепции в синтактичната теория и с появата си запълва липсата на цялостно монографично изследване на синтактичната система на българския език в съпоставка с руския. Благодарение на осъщественото от авторките задълбочено проучване на синтактично и морфосинтактично равнище много от специфичните черти на българския език изпъкват по-ясно на фона на руския.

Написаните от А. Градинарова Глава 4 (*Болгарские синтаксические конструкции на фоне русских в коммуникативно-функциональном плане*), Раздел 1 от Глава 5 (*Порядок слов в болгарском предложении*) и Глава 6 (*Болгарская пунктуация на фоне*

русской) са плод на дългогодишната ѝ целенасочена изследователска работа в няколко актуални направления на съпоставителния синтаксис.

Първото от тях е комуникативно-функционалният анализ на присъщите на българския и руския език граматични структури, при които е налице отстраняване или понижаване на ранга (рус. „подавление“) на семантичния субект: пасив, субектен имперсонал, неопределено-личен модел и безличен модел с причастен предикатив (причастен имперсонал). Авторката предлага нов поглед към семантиката, контекста на употребата и комуникативните свойства на тези типове конструкции в двата езика, като съумява да открие редица незабелязани или слабо проучени досега техни характеристики. Въз основа на Глава 4 от монографията и предшестващата я поредица от статии, разработващи проблематиката на безличните изречения в руския и българския език, мога смело да заявя, че резултатите, постигнати от Алла Градинарова в това изследователско поле, са наистина впечатляващи.

От гледна точка на контрастивната лингвистика несъмнен интерес представляват наблюденията върху много по-широкото използване на българския възвратен перфективен пасив в сравнение с руския. Авторката подчертава, че поради отсъствието на ограничения, свързани с видовата принадлежност на глагола, българската система на пасивните конструкции може да бъде определена като по-стабилна от руската. На анализ е подложен субектният имперсонал – едно от специализираните средства за маркиране на обобщен (генерализиран) или неопределен деятел в българския език (*На този ден не се пее; Там се краде безнаказано*). При съпоставянето на българската синтактична конструкция и руските ѝ функционални съответствия на преден план е изведена спецификата на изразяването от нея разновидности на модалната семантика. От съществено значение за семантико-синтактичните изследвания на междуезиково равнище е отбелязаната от А. Градинарова необходимост от разграничаване на значенията на българския субектен имперсонал и външно сходната руска конструкция от типа *Легко работается, С трудом дышится*. По отношение на неопределено-личните изречения авторката стига до заключението, че сферите им на функциониране в руския и българския език не съвпадат напълно. Както тя изтъква, по-ограниченото им разпространение в българския език се дължи на факта, че превес при изразяването на неопределено-личното значение имат други две конструкции – безагенсният пасив и субектният имперсонал. Същевременно Алла Градинарова не пропуска да отбележи, че продуктивността на този модел в руския език се намира в по-голяма зависимост от лексикално-граматичните характеристики на произвеждащия глагол (вид, транзитивност/нетранзитивност, начин на глаголното действие). Солидаризирам се с изказаното в тази част на монографията становище, че неопределено-личната

конструкция в руския език е в по-тясна връзка със структурата на каноничния пасив, отколкото нейния аналог в българския.

Второто направление, в което Алла Градинарова бележи сериозни научни успехи, е съпоставителното изследване на българския и руския словоред (Раздел 1 от Глава 5). В процеса на обсъждането на линейно-синтактичните характеристики на българското изречение авторката насочва вниманието си към структурните ограничения, които се обясняват с именния аналитизъм на българския език като негова основна типологична особеност. Обект на съпоставка са схемите за разполагане на прякото допълнение, подлога, сказуемото и характеризиращото обстоятелствено пояснение в двата езика. Регистриран е интересният факт, че някои от нормите, предписани за тази функционална сфера, системно се нарушават в съвременната речева практика. Такова е например правилото за контактност на сказуемото и прякото допълнение, което често пъти не се спазва в определени словоредни модели, категоризирани като обичайни за неутралния регистър.

Третото направление на анализ и концептуализация е представено в Глава 6 от монографията. При съпоставката на пунктуационните системи в българския и руския език доц. Алла Градинарова застъпва тезата, че най-съществените разлики между тях са свързани с фундаменталните принципи и закономерности, на които те се базират. За нормите на българската пунктуация са характерни редица отстъпления от синтактичния принцип, докато за руската система от пунктуационни правила определящо значение имат структурата на изречението и морфологичният статус на неговите компоненти. Ценни от гледна точка на контрастивната лингвистика са изводите на авторката, че българската пунктуационна система се оказва по-малко детайлизирана от руската и че част от нейните правила са мотивирани не от граматиката, а от интонационния принцип и/или стремежа да се избегне натрупването на препинателни знаци.

В книгата си *Фрагменти българско-руското сопоставителного синтаксиса* (София, 2010) А. Градинарова сполучливо съвместява обсъждането на теоретични въпроси от областта на българо-руския съпоставителен синтаксис и приложно ориентираното съдържание. Този труд е пример за успешно използване на сложния понятиен апарат на синтаксиса при анализа на конкретни езикови факти и явления за целите на университетското образование. Материалът в него е селектиран с оглед на трудностите, които възникват при усвояването на някои от типичните за руския език предикативни конструкции. Изучаването на подбрания от авторката комплекс от специфични руски синтактични модели в целия спектър на техните структурно-семантични характеристики в значителна степен е подпомогнато от изградената надеждна концептуална база.

Наред с комуникативно-семантичните измерения на безличните конструкции, които са предмет на изследване и в разгледаната по-горе монография от 2015 г., тук се анализират причините на междуезиковите различия в състава и честотата на употреба на този тип синтактични структури. Правят впечатление убедителните, коректно формулирани аргументи, с които Алла Градинарова оборва добилите популярност в последно време твърдения, според които различията в продуктивността на безличните модели в руския и българския език могат да бъдат обяснени с по-голямата склонност на представителите на руската лингвокултура към пасивност, фатализъм, ирационалност и т.н. Приемам изцяло изказаната от авторката категорична позиция, според която широкото разпространение в руския език на синтактичните модели с отстранен субект и непродуктивността на някои от тях в българския, е детерминирана от присъщите на двата езика типологични структурни характеристики, а не от етнопсихологически фактори. Особено значими в съпоставителен аспект са разделите от книгата, посветени на функционалните съответствия на безличните конструкции в българския език. Те имат пряк изход в практиката на обучението по превод на студентите русисти.

В тази книга авторката се фокусира и върху руските и българските целеви конструкции, които дотогава са слабо проучени в съпоставителен план. Резултатите от извършения анализ сочат, че в сравнение с руския език българският разполага с много по-разнообразен арсенал от съюзни средства за изразяване на целево значение (съпроводено с други семантични нюанси) в състава на сложното изречение. Приносен момент откривам в тънките авторски наблюдения, отнасящи се до руските функционални съответствия на българските *да*- конструкции (с варианти, формирани чрез съюзите *дано да*, *да не би да*, *колкото да*, *че да* и др.).

Монографията *Генеративизм: Синтаксическите теории* (София, 2001) разглежда основите на генеративните концепции, оказали силно влияние върху развитието на модерната лингвистика. В центъра на вниманието на авторката са както идеите на американската трансформационна генеративна граматика, получили широко признание в лингвистичните среди, така и възгледите на С. Шаумян, И. Мелчук и Е. Падучева, разработили това направление в руското езикознание. Бих искала да отбележа високата познавателна стойност на книгата в контекста на академичното филологическо образование. Тя може да бъде използвана в рамките на основния теоретичен курс по синтаксис, а също и на насочени към повишаване на общата филологическа компетентност спецкурсове, посветени на съвременните лингвистични теории.

В многобройните си статии и студии Алла Градинарова разглежда и други актуални проблеми на руския и съпоставителния синтаксис. Ще се спра само на част от тях.

В статиите *Русские безглагольные бытийные конструкции на фоне болгарских соответствий* (Шумен, 2005) и *Русские предложения с тематическим локативом и рематическим референтным именем на фоне болгарских соответствий* (Болгарская русистика, бр. 1-2, 2005) А. Градинарова прилага оригинален изследователски подход към два типа изречения, които неведнъж са били обект на анализ от страна на лингвистите. Съпоставката на руските екзистенциални и локативни изречения с техните български паралели позволява на авторката да изведе важни за езиковата типология закономерности. Тя стига до стойностни заключения за съотношението на екзистенциалните и локативните комуникативни модели в двата езика. Те се различават от констатациите на други изследователи, предлагайки нов прочит на обсъжданата проблематика.

Полезен аналитичен материал предоставя статията от 2012 г. *Предикатное существительное в функции обстоятельство образа и способа действия в русском и болгарском языках*. В ползрението на авторката попадат слабо изследваните синтаксеми, които се формират от глагол и предложно-именно съчетание, изпълняващо функцията на обстоятелствено пояснение за начин. Въз основа на данни от паралелните корпуси е регистрирана по-ограничената употреба на този тип конструкции в руския език, като в много от случаите българската синтаксема получава преводно съответствие във формата на деепричастие или наречие. Съвсем основателно А. Градинарова намира обяснение за тези факти в особеностите на образуването на девербативи в двата езика, в конкуренцията на езиковите форми със сходна граматична семантика и др.

Публикациите на А. Градинарова от последните години – статиите *Болгарские бессоюзные сложные предложения в сопоставлении с русскими* (Acta Linguistica, бр. 2, 2015) и *Болгарские бессоюзные сложные предложения с семантикой изъяснения в сопоставлении с русским* (Воронеж, 2015), както и студията *Деепричастный оборот в болгарском языке на фоне русского* (Acta Linguistica, бр. 1, 2014) – свидетелстват за постоянното разширяване на диапазона на изследователските ѝ интереси. То е свързано със стремежа на авторката да разкрие възможно най-пълна картина на типовете български и руски синтактични конструкции, които са близки в структурно отношение, но се различават съществено в семантичен и функционален план. В посочената студия особено ярко проличава изследователският усет на Алла Градинарова. В наблюденията си над нормативната и ненормативната употреба на деепричастията в двата езика тя систематизира основните разновидности на граматичния контекст, водещ до нарушаване на правилото за едносубектност на деепричастието и глагола-сказуемо. Така авторката дава своя принос към проучването на актуалния статус на въпросните граматични форми с оглед на нарастващата тенденция за ненормативното им използване както в руската, така и в българската реч.

В научното творчество на доц. А. Градинарова важно място е отредено на учебните помагала, които тя създава за студентите от специалност *Руска филология. Русская пунктуация в сопоставлении с болгарской. Пунктуация простого предложения* (София, 1998) и *Практикум по современной русской пунктуации для болгарских студентов-русистов* (София, 1999, в съавторство с Татяна Алексиева) от години служат като ценен източник на знания за бъдещите филолози, изучаващи руски език. Първото от тези учебни помагала е посветено на пунктуационните правила, действащи в руския и българския език в пределите на простото изречение, а второто съдържа разнообразни упражнения, формиращи навици за прилагането им. Приветствам последователността, с която знанията, отнасящи се до разликите в пунктуационните норми в двата езика, се обвързват с теоретичните принципи, залегнали в тяхната основа.

Кандидатката в настоящия конкурс има значителни заслуги и за изграждането на писмената компетентност на руските студенти, изучаващи пунктуационните норми на българския език. В учебника *Болгарская пунктуация в сопоставлении с русской* (Санкт-Петербург, 2014, в съавторство с Елена Иванова) тя ги представя в систематизиран вид в контекста на нормите, постановени за руския език, като по този начин подчертава техните специфични характеристики.

От справката за цитиранията, включваща 107 индексирани публикации и 127 забелязани цитирания, се вижда, че доц. д-р Алла Градинарова се ползва с голям авторитет в научните среди. Личните ми впечатления също потвърждават, че много специалисти от различни страни познават нейните изследвания и се позовават на тях в своите публикации.

В заключение ще обобщя, че кандидатурата на Алла Градинарова е подкрепена със солидна научна продукция, която изцяло съответства на профила на обявения конкурс. Представените трудове се отличават с новаторство, прецизност и задълбоченост на осъществения анализ и имат безспорен приносен характер. Преподавателската и редакторската дейност на кандидатката в конкурса също е изключително плодотворна. Всичко това ми дава основание убедено да гласувам ЗА избора на **доц. д-р Алла Анатолиевна Градинарова** на академичната длъжност „професор” по професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици. Съвременен руски език – синтаксис).

Рецензент:

София, 11.07.2016

(доц. д-р Силвия Петкова)